

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра психіатрії, наркології, неврології та медичної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

доц. Пантелеймонов А.В. _____

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Медична психологія

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність 222 «Медицина»

спеціалізація «Лікувальна справа»

факультет медичний

2017/18 навчальний рік

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

Пономарьов В.І., д. мед. н., професор, Штриголь Д.В., к. мед. н., доцент,
Суворова-Григорович Г. О., к. мед. н., доцент, Сукачова О.М., к. псих. н., доцент.

Програму схвалено на засіданні кафедри
психіатрії, наркології, неврології та медичної психології
Протокол від “29” серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри психіатрії, наркології, неврології та медичної психології
проф. Пономарьов В.І.

_____ Пономарьов В.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією медичного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “29” серпня 2017 року № 1

Голова методичної комісії доц. Говаленкова О.Л.

_____ Говаленкова О.Л.
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма з медичної психології для вищих медичних закладів освіти України складена для спеціальностей "Лікувальна справа" 7.110101, "Педіатрія" 7.110104, "Медико-профілактична справа" 7.110105 на пряму підготовки 1101 "Медицина" у відповідності до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) і освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки фахівців, затверджених наказом МОЗ України №239 від 16.04.03. та навчального плану, розробленого на принципах Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) і затвердженим наказом МОЗ України №221 від 18.06.2002р. Кінцеві цілі з дисципліни однакові й складена єдина програма з медичної психології для зазначених спеціальностей.

Згідно з навчальним планом вивчення медичної психології здійснюється впродовж 3-го року навчання.

Програма структурована на модулі, змістові модулі, теми у відповідності з вимогами "Рекомендацій щодо розроблення навчальних програм навчальних дисциплін" (наказ МОЗ України від 12.10.2004 р. № 492).

Навчальна дисципліна „Медична психологія”:

а) ґрунтується на вивченні студентами основ загальної психології, анатомії людини та фізіології людини, патоморфології та патофізіології, деонтології в медицині та інтегрується з цими дисциплінами;

б) закладає основи вивчення студентами психіатрії, наркології та інших клінічних дисциплін, що передбачає інтеграцію викладання з цими дисциплінами;

в) забезпечує формування умінь застосовувати знання з медичної психології в процесі подальшого навчання й у професійній діяльності;

г) закладає основи пізнання лікарем психології хворої людини, формування здорового способу життя та профілактики порушення психічних функцій в процесі життєдіяльності та при різних захворюваннях.

Організація навчального процесу здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до вимог Болонського процесу.

Обсяг навчального навантаження студентів описаний у кредитах ECTS - залікових кредитах, які зараховуються студентам при успішному засвоєнні ними відповідного модулю (залікового кредиту). Програму дисципліни "Медична психологія" складає 1 модуль, який у свою чергу поділяється на 2 змістові модулі.

Модуль 1. Медична психологія

Змістові модулі:

1. Загальні питання медичної психології.

2. Практичні аспекти медичної психології.

Видами навчальної діяльності студентів згідно з навчальним планом є: а) лекції, б) практичні заняття, в) самостійна робота студентів (СРС).

Теми лекційного курсу розкривають проблемні питання відповідних розділів медичної психології.

Під час практичних занять рекомендовано звернути увагу, що психологічний стан людини має велике значення у виникненні соматичної

хвороби, обумовлює особливості її перебігу, визначає розвиток та успіх лікування. Правильне розпізнання та вірне розуміння хвороби можливі при умові знання індивідуальних особливостей хворого, індивідуальний підхід до хворого забезпечує глибину та витонченість діагностики, визначення прогнозу хвороби, раціональний вибір найбільш ефективного лікування. Особливо слід виділити особливості психологічного стану хворих з різними хворобами, широко впроваджені міжпредметні зв'язки з усіма клінічними дисциплінами.

Потрібно звернути увагу на психологічний аналіз професійної діяльності лікаря, медичного персоналу, їх ставлення до хворого, психологію хворих та їх стосунки між собою, роль психічних факторів у виникненні психосоматичних хвороб, ятрогенії, психологічний клімат медичних установ.

Інтенсифікація сучасного виробництва, урбанізація, різноманітність та ускладнення форм людських взаємовідносин пред'являють підвищені вимоги до психоемоційного стану людей. У зв'язку з ним рекомендовано приділити особливу увагу проблемі формування та підтримання психічного здоров'я людини.

Практичні заняття повинні допомогти майбутньому лікарю пізнати свої особистісні якості та індивідуальні особливості за допомогою тестів, вправ, виробити свою тактику поведінки з хворими, залежно від хвороби, набути навичок корекції переживань хворого у зв'язку з хворобою, корекції психологічного реагування особистості на ті, чи інші стресори, формувати адекватні взаємовідносини лікаря, медичного персоналу і хворого, моделювати навички професійної поведінки, імідж медичного працівника.

Кафедри мають право вносити зміни до навчальної програми залежно від організаційних і технічних можливостей, напрямків наукових досліджень, етнокультуральних особливостей регіону, але мають виконати в цілому обсяг вимог з дисципліни згідно з кінцевими цілями ОКХ і ОПП за напрямом підготовки та навчальним планом.

Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на практичних заняттях у відповідності з конкретними цілями та під час індивідуальної роботи викладача зі студентами.

Рекомендується застосовувати такі засоби діагностики рівня підготовки студентів: співбесіди з хворими, тести (в тому числі комп'ютерні), розв'язування ситуаційних задач, експериментально-психологічне обстеження хворих, контроль практичних навичок, інші.

Підсумковий модульний контроль здійснюється по їх завершенню на підсумкових контрольних заняттях.

Оцінки успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою з урахуванням оцінок засвоєння окремих модулів, які мають визначення за системою ECTS та традиційною шкалою, прийнятою в Україні.

Для тих студентів, які хочуть поліпшити успішність з дисципліни після завершення її вивчення навчальним планом передбачено термін для перескладання підсумкової о контролю.

**Опис навчального плану з дисципліни “Медична психологів”
для студентів медичних факультетів**

Структура навчальної дисципліни	Кількість годин, з них			СРС	Рік навчання	Вид контролю
	Всього, год./кредиті в ECTS	Аудиторних				
		Лекцій	Практичних занять			
	90/3,0	10	20	60	3	
Модуль 1: Змістових модулів 2	90/30	10	20	60		Підсумковий модульний контроль
Підсумковий модульний контроль	2		2			-“-

Примітка: 1 кредит ECTS - 30 год.

Аудиторне навантаження - 70%, СРС - 30%.

2. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення медичної психології - **кінцеві цілі** встановлюються на основі ОПП підготовки лікаря за фахом відповідно до блоку її змістового модулю (природниче - наукова підготовка) і с основою для побудови змісту навчальної дисципліни. Опис цілей сформульований через вміння у вигляді цільових завдань (дій). На підставі кінцевих цілей до кожного модулю або змістового модулю сформульовані **конкретні цілі** у вигляді певних умінь (дій), цільових завдань, що забезпечують досягнення кінцевої мети вивчення дисципліни.

Кінцеві цілі дисципліни

- Демонструвати володіння принципами медичної деонтології, запобігати виникненню ятрогеній і корегувати наслідки ятрогенних впливів
- Використовувати засоби психогігієни, психопрофілактики та основні методи психотерапії у медичній практиці
- Визначати психосоматичні і соматопсихічні взаємовпливи у хворих
- Визначати психічний стан та рівень соціально-психологічної адаптації хворих за допомогою методів психологічного дослідження
- Демонструвати вміння спілкуватися з колегами, хворими та їх родичами з урахуванням їх психологічних особливостей, сприяти створенню здорового психологічного клімату у медичному середовищі

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль 1. Медична психологія

Змістовий модуль 1.

Загальні питання медичної психології

Конкретні цілі:

- *Трактувати основні завдання медичної психології*
- *Пояснювати місце медичної психології серед медичних дисциплін*
- *Засвоїти поняття "психіка", "психічне здоров'я"*
- *Пояснювати принципи та методи проведення психологічного дослідження та інтерпретації його результатів*
- *Пояснювати структуру особистості*
- *Визначати тактику поведінки у спілкуванні з людьми, які мають акцентуйовані риси характеру*
- *Робити висновки про рівень інтелектуального розвитку хворого*
- *Пояснювати вплив хвороби на пізнавальні процеси людини*
- *Аналізувати вплив емоцій на стан здоров'я людини*
- *Пояснювати вплив хвороби на свідомість та самосвідомість людини*
- *Робити висновок про тип відношення хворого до його хвороби*

Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я.

Предмет і задачі медичної психології. Медична психологія як одночасно і психологічна, і медична наука. Теоретичні і методологічні основи медичної психології. Роль медичної психології у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Роль медичного психолога у діагностичному, лікувальному, реабілітаційному процесах.

Розвиток медичної психології у світі і на Україні. Внесок робіт О.Р.Лурія, Л.С.Виготського, М.О.Бернштейна, П.К.Анохіна, К.К.Платонова, Б.В.Зейгарнік, Л.Ф.Бурлачука, В.М.Блейхера в розвиток світової та вітчизняної медичної психології. Перспективи розвитку медичної психології.

Методи психологічного дослідження: спостереження, самоспостереження, цілеспрямована психологічна бесіда. Експериментально-психологічні методи, їх роль у психологічній діагностиці хворих. Принципи побудови комплексного психологічного дослідження з урахуванням віку та культурних особливостей пацієнтів.

Критерії здоров'я ВООЗ. Визначення психічного здоров'я та рівнів психологічної адаптації людини. Поняття норми, патології та хвороби. Різновиди норм.

Тема 2. Особистість та хвороба. Внутрішня картина хвороби.

Психічна структура особистості: темперамент, характер, інтелект, здібності. Класифікація темпераментів, їх роль у формуванні характеру. Вплив особливостей віку та хронічних захворювань на особистість людини.

Визначення акцентуації особистості. Типологія акцентуацій, класифікації акцентуацій особистості по К.Леонгарду, М.Є.Личко. Тактика поведінки лікаря з пацієнтами, що мають акцентуйовані риси особистості.

Внутрішня картина хвороби - суб'єктивне сприймання захворювання пацієнтом. Основні сфери внутрішньої картини хвороби: сенсорна, емоційна, волюва, раціонально-інформативна. Роль особливостей клінічних проявів захворювання, тяжкості перебігу та прогнозу. Обставини життя хворого, при яких перебігає хвороба. Преморбідні особливості особистості (вік, темперамент, акцентуація характеру, ступінь чутливості до стресу). Типи хворих. Класифікація основних типів відношення до хвороби. Особливості поведінки хворих з такими типами реагування на хворобу.

Діагностика основних типів відношення до хвороби. Додаткові психодіагностичні методики, трактовка результатів дослідження.

Вплив відношення до хвороби на подальший перебіг захворювання та прогноз. Агравация, симуляція, дисимуляція, госпіталізм. Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби, тактика лікаря відносно хворих з патологічними типами реагування на хворобу.

Порушення особистості при психічних захворюваннях: порушення ієрархії потребностно-мотиваційної сфери, формування нової патологічної потреби, перекручення процесу змістоутворення і збіднення спонукальної функції мотивів.

Тема 3. Стан психічних функцій і хвороба

Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності.

Вплив хвороби на пізнавальні процеси людини. Порушення сприйняття: агнозиї, псевдоагнозиї, порушення мотиваційного компонента сприйняття. Порушення пам'яті: порушення безпосереднього і опосередкованого запам'ятовування, порушення динаміки мнестичного процесу. Порушення мислення: порушення операціональної сторони мислення, порушення динаміки мислення, порушення особистісного компонента мислення.

Вплив особливостей інтелекту хворого на лікувальний процес: інфантилізм, олігофренія, деменція. Вплив порушень мови на лікувальний процес: дизартрія, заїкуватість, мутизм.

Клініко-психологічні аспекти емоційно-волювої сфери. Вплив хвороби на емоційно-волюву сферу людини. Проблема невідрагованих емоцій та ауторелаксація. Нозогенії. Хворобливі зміни емоцій: тривога, депресія, емоційна лабільність. Волюві якості особистості: витримка, рішучість, наполегливість, ініціативність, організованість та їх роль у лікувальному процесі. Зміни волі, потягів та поведінки під час хвороби (гіпобулія, абулія, астенія).

Свідомість, самосвідомість, їх рівні. Теорія безсвідомого. Психодинамічний підхід у медицині. Критерії не порушеної свідомості. Стани свідомості у хворого: при стомленості, сонливості, афективно-звужений стан. Особливі стани свідомості.

Тема 4. Патопсихологічна діагностика порушень психічних процесів

Методики визначення уваги: коректурна проба; рахунок за Крепеліним; рахунок за Крепеліним в модифікації Шульте. Проби на безпосереднє запам'ятовування: проба на запам'ятовування 10 слів. Дослідження опосередкованого запам'ятовування: методика А.Н. Леонтьєва; методика «Піктограма». Дослідження розумової діяльності: розуміння оповідань;

розуміння сюжетних картин; встановлення послідовності подій; класифікація понять; тест «Четвертий зайвий»; виділення істотних ознак. Використання методики «Піктограма» для оцінки рівня узагальнення і особливостей розумової діяльності. Методи вивчення порушення емоційної сфери. Використання даних спостереження за діяльністю хворого для оцінки емоційно-вольової сфери. Рисункові проєктивні методики.

Змістовий модуль 2.

Практичні аспекти медичної психології

Конкретні цілі:

- Інтерпретувати професійні якості медичних працівників
- Аналізувати психологічні основи взаємовідношень у медичному колективі
- Тракувати умови створення здорового психологічного клімату у медичному середовищі
- Інтерпретувати методи попередження і вирішення конфліктів
- Аналізувати психологічні особливості хворих з різними видами патології
- Інтерпретувати вплив на перебіг і лікування основного захворювання психологічних змін у хворих
- Пояснювати особливості суїцидальної поведінки хворих з різними захворюваннями
- Тракувати поняття „психосоматика”, “психосоматичний”
- Пояснювати механізми впливу гострого емоційного стресу на стан психічного здоров'я людини
- Пояснювати особливості непатологічних психосоматичних реакцій, психосоматичних розладів
- Аналізувати умови праці та побуту, особливості сімейних і шлюбних взаємин та робити висновки про наявність факторів, які негативно впливають на психічне здоров'я
- Робити висновки про шляхи первинної або вторинної психопрофілактики, реабілітації для хворих з різними захворюваннями
- Пояснювати особливості методів психотерапії, показання та протипоказання до їх використання
- Робити висновок про напрямок корекції патологічного у відношенні хворого до його хвороби

Тема 5. Психологія медичних працівників

Основні мотиви вибору професії медичного працівника. Основні вимоги до особистості медичних працівників. Значення професіональної орієнтації у виборі професії медика.

Важливі професійні якості лікаря. Визначення понять „лікарський обов'язок” і „лікарська таємниця”. Лікарські помилки: причини і види. Психологічні типи лікарів. Професіограма лікаря загальної практики (знання і уміння, професійні практичні навички) та вимоги до особистості.

Поняття про професійну деформацію. Особливості професій, при яких розвивається професійна деформація. Ознаки професійної деформації, „синдром

вигорання”. Шляхи його попередження.

Основи спілкування з колегами, умови створення здорового психологічного клімату у медичному середовищі. Дотримання правил деонтології і субординації. Дотримання морально-етичних вимог. Здатність до емпатії та стиль спілкування. Емоційне задоволення від контактів між членами колективу. Створення умов для самоактуалізації особистості. Види спілкування в медичному середовищі: міжособистісне, індивідуально-групове, колективно-індивідуальне, групове. Особливості спілкування між лікарями, лікар-медсестра.

Тема 6. Психологія лікувально-діагностичного процесу.

Психологічні основи спілкування у лікувальному процесі. Комунікативна компетентність, її роль в ефективній і безконфліктній взаємодії. Функції спілкування: інформаційно-комунікативна, регуляторно-комунікативна, афективно-комунікативна. Роль психологічних особливостей лікаря і медичної сестри, „ідеальний лікар” та „ідеальна медична сестра”.

Психологічні особливості етапів діагностичного процесу. Медична деонтологія. Інформування хворого про діагноз. Взаємодія та спілкування лікаря з хворими та їх родичами. Патерналізм, його роль в діагностичному процесі. Значення психологічної установки хворого.

Конфлікти в медичному середовищі, їх різновиди. Схема розвитку конфлікту. Конфлікти в діяльності лікаря. Особливості конфліктів між особами, що діють в лікувально-діагностичному процесі. Способи вирішення та попередження конфліктів.

Тема 7. Психосоматичні розлади

Психосоматичний підхід в медичній психології та медицині. Психосоматичний підхід як принцип лікувальної діяльності. Біопсихосоціальна концепція хвороби.

Емоційний стрес як фактор етіопатогенезу психосоматичних розладів. Психосоматичні взаємозв'язки. Вплив психологічних факторів на перебіг соматичних розладів. Теорії психосоматичних взаємовідношень: психоаналітична, нейрогуморальна, фізіологічна, кортико-вісцеральна. Механізми психологічного захисту особистості. Поняття адаптації та дезадаптації. Порушення адаптації, дістрес.

Класифікація психосоматичних розладів. Основні механізми і умови виникнення психосоматозів. Психосоматическая особистісна структура. Непатологічні психосоматичні реакції: моторні, вісцеральні, сенсорні та ін. "Великі" психосоматичні захворювання. Діагностика в психосоматики. Принципи профілактики психосоматичних розладів. Психологічний підхід до лікування психосоматичних захворювань.

Тема 8. Психологічні особливості хворих з різними захворюваннями.

Психологічні зміни при захворюваннях серцево-судинної системи, бронхів та легень, травного тракту, нирок, при інфекційних захворюваннях, туберкульозі, СНІДу, ендокринних, нервових та психічних захворюваннях. Психологічні зміни у хворих жінок в гінекологічному стаціонарі. Психологічні

особливості жінок у період вагітності та родів. Особливості психології хворих дітей та людей похилого віку.

Психологічні особливості хворих в хірургічному стаціонарі в до- і післяопераційному періоді. Психологічні особливості хворих в стоматології, офтальмології, отоларингології, ортопедії і травматології, в онкології. Вплив на психіку людини вроджених та набутих фізичних дефектів.

Тема 9. Психологічні аспекти залежної, суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії.

Психологічні аспекти залежності від психоактивних речовин, надцінні захоплення (гемблінг, інтернет-залежність), залежності харчової поведінки. Психологічні особливості залежної особи в лікувальному процесі. Сімейні та соціальні відношення залежної особи, співзалежність.

Суїцидальна поведінка, профілактика і ранні розпізнавання суїцидальних тенденцій. Суїцид, мотиви і цілі. Різновиди суїцидальної поведінки: протестна, "заклик", „самопокарання", „відмови". Своєчасне виявлення суїцидальних думок та намірів. Роль соціальних служб, служба довіри.

Особливості суїцидальної поведінки у соматично хворих: СНІД, в онкології, при вроджених та набутих фізичних дефектах. Психологічні особливості суїцидальної поведінки при залежностях.

Психологічні аспекти умирання та смерті. Евтаназія за і проти.

Тема 10. Психогігієна, психопрофілактика, основи психотерапії.

Визначення понять "психогігієна", „психопрофілактика", первинна та вторинна психопрофілактика. Основні розділи психогігієни: вікова психогігієна, психогігієна праці і побуту, сім'ї і сексуального життя. Шляхи збереження і зміцнення психічного здоров'я. Принципи психопрофілактики праці, побуту, сім'ї і сексуальних відносин. Роль лікаря загальної практики в профілактиці нозопсихологічних проявів. Реабілітація соціальна та професійна. Її основні розділи. Адаптація та компенсація.

Психотерапія як галузь медичної психології та медицини. Основні сучасні методи психотерапії. Принципи психотерапії. Непряма психотерапія, плацебо.

Методи та техніки проведення раціонального переконання, сугестії у стані бадьорості (навіювання), ауторелаксації. Показання та протипоказання для проведення гіпносугестії. індивідуальної та групової раціональної психотерапії, методів психоаналітичної та психодинамічної психотерапії, аутопсихотерапії (аутотренінг та медитативні техніки), гештальт-терапії, нейро-лінгвістичного програмування, арт-терапії. Психотерапія в роботі лікаря загальної практики. Психотерапевтична корекція відношення до хвороби. Психологічна допомога у кризових періодах та психологічні особливості надання медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

**ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ЗАЛКОВОГО КРЕДИТУ –
МОДУЛЮ 1: МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Тема	Лекції	Практичні заняття	СРС	Індивідуальна
Змістовий модуль 1. Загальні питання медичної психології				
1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я	2	2	6	
2. Особистість та хвороба. Внутрішня картина хвороби	2	2	6	
3. Стан психічних функцій і хвороба	-	2	6	
4. Патопсихологічна діагностика порушень психічних процесів	-	2	6	
Змістовий модуль 2. Практичні аспекти медичної психології				
5. Психологія медичних працівників	-	2	6	
6. Психологія лікувально-діагностичного процесу	2	2	6	
7. Психосоматичні розлади	2	2	6	
8. Психологічні особливості хворих з різними	-	2	6	
9. Психологічні аспекти залежної, суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії	-	2	6	
10. Психогігієна, психопрофілактика, основи психотерапії	2	2	6	
Підсумковий модульний контроль	2	2	6	
Усього годин — 45/ Кредитів ECTS -1,5	10	20	60	

Аудиторна робота – 70%, СРС -30%

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

№ З.р.	ТЕМА	Кількість годин
	Змістовий модуль I. Загальні питання медичної психології	
1.	Медична психологія: визначення, предмет і задачі. Розвиток медичної психології у світі і на Україні. Роль медичної психології у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Психосоматичні і соматопсихічні взаємодії: основні теоретичні концепції. Визначення психічного здоров'я. Критерії ВООЗ.	2
2.	Психологія особистості. Сучасні теорії особистості. Особливості особистості різних вікових груп. Особистість і хвороба. Внутрішня картина хвороби, типи хворих. Класифікація основних типів відношення до хвороби. Вплив відношення до хвороби на подальший перебіг захворювання та прогноз, тактика лікаря відносно хворих з патологічними типами реагування на хворобу.	2

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти медичної психології		
1.	Психологія діагностичного процесу, взаємовідносини «лікар-хворий», «медсестра-хворий», контакти з рідними хворого. Психологічні основи спілкування у лікувальному процесі: комунікативна компетентність, функції спілкування. Роль психологічних особливостей лікаря і медичної сестри, «ідеальний лікар» та «ідеальна медична сестра». Медична деонтологія.	2
2.	Психосоматичний підхід в медичній психології та медицині. Теорії психосоматичних взаємовідношень: психоаналітична, нейрогуморальна, фізіологічна, кортико-вісцеральна. Класифікація психосоматичних розладів. Основні механізми і умови виникнення психосоматозів. Психосоматическая особистісна структура. Принципи профілактики психосоматичних розладів. Психологічний підхід до лікування психосоматичних захворювань.	2
3.	Принципи психопрофілактики, психогігієни, реабілітації та психотерапії в роботі лікаря загальної практики.. Реабілітація соціальна та професійна, адаптація та компенсація, її основні розділи. Психотерапія як галузь медичної психології та медицини. Основні сучасні методи психотерапії. Принципи психотерапії.	2
РАЗОМ		10

5. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з.п.	ТЕМА	Кількість годин
Змістовий модуль I. Загальні питання медичної психології		
1.	Методи психологічного дослідження. Експериментально-психологічні методи, їх роль у психологічній діагностиці хворих. Принципи побудови комплексного психологічного дослідження.	2
2.	Акцентуовані особистості, визначення та типологія. Діагностика основних типів відношення до хвороби. Вплив відношення до хвороби на подальший перебіг захворювання та прогноз. Агрвація, симуляція, дисимуляція, госпіталізм. Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби, тактика лікаря відносно хворих з патологічними типами реагування на хворобу. Додаткові	2
3.	Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери. Свідомість, самосвідомість, їх рівні, стани свідомості у хворого.	2
4.	Патопсихологічна діагностика порушень психічних процесів. Методи дослідження пізнавальних процесів: сприйняття, мислення, пам'яті. Методи дослідження уваги. Методи вивчення порушення емоційної сфери. Використання даних спостереження за діяльністю хворого для оцінки емоційно-вольової сфери. Рисункові проєктивні	2

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти медичної психології		
1.	Основні вимоги до особистості медичних працівників. Психологічні типи лікарів. Професіограма лікаря загальної практики. Поняття про професійну деформацію. Особливості професій, при яких розвивається професійна деформація. Ознаки професійної деформації, „синдром вигоряння”. Шляхи його попередження. Спілкування в медичному середовищі, умови створення здорового	2
2.	Психологічні особливості і етапів діагностичного процесу. Інформування хворого про діагноз. Патерналізм, його ролі, в діагностичному процесі. Значення психологічної установки хворого. Конфлікти в медичному середовищі. їх різновиди. Способи вирішення та попередження конфліктів.	2
3.	Психосоматичні взаємозв'язки. Вплив психологічних факторів на перебіг соматичних розладів. Поняття адаптації та дезадаптації. Класифікація психосоматичних розладів. Теорії психосоматичних взаємовідношень. Механізми психологічного захисту особистості. Принципи профілактики психосоматичних розладів.	2
4.	Психологічні особливості хворих при туберкульозі, СНІДу, онкопатології, ендокринних, нервових та психічних захворюваннях. Психологічні особливості хворих в стоматології, офтальмології, отоларингології, ортопедії і травматології. Вплив на психіку людини ~~проджених та набутих фізичних дефектів~~	2
5.	Психологічні аспекти залежної поведінки. Суїцидальна поведінка, профілактика і раннє розпізнавання суїцидальних тенденцій. Психологічні аспекти умирання та смерті. Евтаназія.	2
6.	Основні методи психотерапії в роботі лікаря загальної практики. Показання та протипоказання для проведення основних методів психотерапії. Непряма психотерапія, плацебо. Психотерапевтична корекція відношення до хвороби. Психологічна допомога у кризових періодах.	2
РАЗОМ		20

6. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (СРС) З ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ КОНТРОЛЬ

№ з.п.	ТЕМА	Кількість годин	Вид контролю
Змістовий модуль 1. Загальні питання медичної психології			
1	Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я	6	Поточний контроль на практичних заняттях
2	Особистість та хвороба. Внутрішня картина хвороби	6	Поточний контроль на практичних заняттях
3	Стан психічних функцій і хвороба	6	Поточний контроль на практичних заняттях

4	Патопсихологічна діагностика порушень психічних процесів	6	Поточний контроль на практичних заняттях
Змістовий модуль 2. Практичні аспекти медичної психології			
5	Психологія медичних працівників	6	Поточний контроль на практичних заняттях
6	Психологія лікувально-діагностичного процесу	6	Поточний контроль на практичних заняттях
7	Психосоматичні розлади	6	Поточний контроль на практичних заняттях
8	Психологічні особливості хворих з різними захворюваннями	6	Поточний контроль на практичних заняттях
9	Психологічні аспекти залежної, суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії	6	Поточний контроль на практичних заняттях
10	Психогігієна, психопрофілактика, основи психотерапії Підсумковий модульний контроль	6	Поточний контроль на практичних заняттях
РАЗОМ СРС		60	

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

№ з.п.	Модуль 1 (поточна навчальна діяльність)	Кількість балів
Змістовий модуль 1		
1	Тема 1	12
2	Тема 2	12
3	Тема 3	12
4	Тема 4	12
Змістовий модуль 2		
5	Тема 5	12
6	Тема 6	12
7	Тема 7	12
8	Тема 8	12
9	Тема 9	12
10	Тема 10	12
Разом змістові модулі		120
Підсумковий модульний контроль		80
РАЗОМ сума балів		200

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ДОПУСКУ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО

Примітка: При засвоєнні теми за традиційною системою студенту присвоюються бали: "5" - 12 балів, "4" - 10 балів, "3" - 7 балів, "2" - 0 балів.

Максимальна кількість балів за поточну навчальну діяльність студента - 120.

Студент допускається до підсумкового модульного контролю при виконанні навчальної програми та в разі, якщо за поточну навчальну діяльність він набрав не менше 70 балів.

Кількість балів за кожну тему, що відповідає мінімальній позитивній оцінці „3" - 7 бали. Множимо кількість тем у модулі на мінімальний бал за кожну тему: $10 \times 7 = 70$ балів.

Підсумковий модульний контроль, зараховується студенту, якщо він набрав не менше 50 балів.

7. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1: Загальні питання медичної психології

1. Визначення, предмет і задачі медичної психології.
2. Визначення та критерії психічного здоров'я.
3. Визначення здоров'я за ВООЗ та його компоненти.
4. Поняття норми, патології та хвороби. Різновиди норм.
5. Методи психологічного дослідження
6. Принципи побудови експериментального психологічного дослідження.
7. Особливості побудови і проведення комплексного психологічного дослідження у соматичної клініки.
8. Особистість: поняття, психологічна структура особистості, значення вивчення для медичної психології.
9. Темперамент: поняття, основні параметри, значення вивчення для медичної психології
10. Характер: поняття, параметри, патологія характеру.
11. Визначення та типологія акцентуації особистості, тактика поведінки лікаря з пацієнтами, які мають акцентуовані риси.
12. Особистісні розлади: критерії, методи діагностики, класифікація.
13. Порухення особистості при психічних захворюваннях: порушення ієрархії потребностно-мотиваційної сфери, формування нової патологічної потреби, переключення процесу змістоутворення і збіднення спонукальної функції мотивів
14. Вплив особливостей віку та хронічних захворювань на особистість людини.
15. Визначення та класифікація основних типів відношення до хвороби, особливості поведінки хворих з такими типами реагування на хворобу.
16. Діагностика основних типів відношення до хвороби.
17. Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби.

18. Вплив хвороби на пізнавальні процеси людини.
19. Вплив особливостей інтелекту хворого на лікувальний процес.
20. Вплив хвороби на емоційно-вольову сферу людини.
21. Вплив хвороби на емоційний стан, нозогенії.
22. Порушення пам'яті: порушення безпосереднього і опосередкованого запам'ятовування, порушення динаміки мнестического процесу.
23. Порушення мислення: порушення операціональної сторони мислення, порушення динаміки мислення, порушення особистісного компонента мислення.
24. Хворобливі зміни емоцій: тривога, депресія, емоційна лабільність. Механізми виникнення і методи корекції.
25. Роль вольових якостей особистості у лікувальному процесі.
26. Зміни волі, потягів та поведінки під час хвороби.
27. Психодинамічний підхід у медицині.
28. Критерії свідомості. Стани свідомості у хворого.
29. Методи психодіагностики порушення пам'яті.
30. Методи психодіагностики порушення уваги
31. Методи психодіагностики порушення мислення.
32. Методи психодіагностики рівня інтелектуального розвитку.
33. Методи психодіагностики порушення емоційної сфери.
34. Порушення сприйняття: агнозії, псевдоagnoзії, порушення мотиваційного компонента сприйняття.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти медичної психології

1. Вимоги до особистості медичних працівників.
2. Поняття „лікарський обов'язок” і „лікарська таємниця”.
3. Лікарські помилки: причини і види.
4. Психологічні типи лікарів.
5. Професійна деформація, „синдром вигорання” та шляхи його попередження.
6. Правила деонтології і субординації у медичному середовищі.
7. Види та особливості спілкування в медичному середовищі.
8. Психологічні особливості етапів діагностичного процесу.
9. Принципи спілкування лікаря з хворими та їх родичами.
10. Конфлікти в медичному середовищі, їх різновиди, способи вирішення та попередження.
11. Психосоматичний підхід як принцип лікувальної діяльності.
12. Емоційний стрес як фактор етіопатогенезу психосоматичних розладів.
13. Вплив психологічних факторів на перебіг соматичних розладів.
14. Теорії психосоматичних взаємовідношень.
15. Механізми психологічного захисту особистості.
16. Поняття адаптації та дезадаптації, дістрес.
17. Класифікація психосоматичних розладів
18. Діагностика в психосоматики.
19. Основні механізми і умови виникнення психосоматозів. Психосоматическая особистісна структура.
20. Профілактика психосоматичних розладів.
21. Психологічний підхід до лікування психосоматичних захворювань.

22. Психологічні зміни при захворюваннях серцево-судинної системи.
23. Психологічні зміни при захворюваннях бронхів та легень.
24. Зміни при захворюваннях травного тракту
25. Психологічні особливості хворих при інфекційних захворюваннях, туберкульозі. СНІДу.
26. Психологічні особливості хворих при ендокринних, нервових та психічних захворюваннях.
27. Психологічні зміни у хворих жінок в гінекологічному стаціонарі.
28. Психологічні особливості жінок у період вагітності та ролів.
29. Особливості психології хворих дітей та людей похилого віку.
30. Психологічні особливості хворих в хірургічному стаціонарі в до- і післяопераційному періоді, в ортопедії і травматології.
31. Психологічні особливості хворих в стоматології, офтальмології, отоларингології.
32. Психологічні особливості хворих з онкологічною патологією.
33. Вплив на психіку людини вроджених та набутих фізичних дефектів.
34. Психологічні аспекти залежності від психоактивних речовин, надцінні захоплення (гемблінг, інтернет-залежність).
35. Різновиди суїцидальної поведінки, особливості суїцидальної поведінки у соматично хворих, та при залежностях.
36. Психологічні аспекти умирання та смерті
37. Поняття „психогігієна” та „психопрофілактика”.
38. Психогігієна праці медичного працівника.
39. Принципи психопрофілактики праці, побуту, сім’ї і сексуальних відносин.
40. Реабілітація соціальна та професійна, її основні розділи
41. Основні сучасні методи психотерапії, принципи психотерапії.
42. Показання та протипоказання для проведення окремих методів психотерапії.
43. Психологічна допомога у кризових періодах.
44. Психологічні особливості надання медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

8. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ТА ЗАВДАНЬ

1. Самостійно вести спрямовану психологічну бесіду з хворими, скласти психологічний анамнез хвороби та життя, оцінювати психологічний стан хворого.
2. Проаналізувати дані, отримані при експериментально-психологічному обстеженні, дати заключення на основі аналізу результатів дослідження.
3. Вміти виявляти акцентуації характеру.
4. Визначити тип внутрішньої картини хвороби і типи реагування пацієнта на захворювання.
5. Формувати адекватне відношення до захворювання у пацієнта і підтримувати на всьому протязі діагностично-лікувального процесу.

6. Диференціювати психологічні особливості хворих при різних соматичних захворюваннях, визначати необхідність психологічної корекції з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнта.
7. Дати психогігієнічні поради пацієнту соматичного профілю.
8. Виробити тактику спілкування з хворими та їх родичами з урахуванням принципів лікарської етики і деонтології.
9. Оцінити і провести корекцію взаємовідносин хворого з медичним персоналом.
- 10.Зробити аналіз професійно важливих якостей.
- 11.Вміти виявляти суїцидальні тенденції.

9. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно конкретним цілям теми, під час індивідуальної роботи викладача.

Рекомендується застосовувати такі засоби діагностики рівня підготовки студентів: комп'ютерні тести; розв'язування ситуаційних задач; структуровані письмові роботи; структурований за процедурою контроль практичних навичок та умінь.

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) – 200, в тому числі за поточну навчальну діяльність – 120 балів, за результатами модульного підсумкового контролю – 80 балів.

Оцінювання поточної навчальної діяльності:

При засвоєнні кожної теми модуля за поточну навчальну діяльність студента виставляються оцінки за чотирибальною традиційною шкалою, які потім конвертуються у бали в залежності від кількості тем у модулі. В програмі була застосована така система конвертації традиційної системи оцінки у бали:

Традиційна оцінка	Конвертація у бали
“5”	12
“4”	10
“3”	7
“2”	0

Максимальна кількість, яку може набрати студент при вивченні модуля, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “5” на кількість тем у модулі і дорівнює 120 балам.

Мінімальна кількість балів, яку може набрати студент при вивченні модуля, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “3”, на кількість тем у модулі.

Отримана студентом кількість балів за поточну діяльність конвертується наступним чином:

Бали   Критерії оцінювання

0 Виставляється, коли студент виявляє повне незнання змісту навчальної дисципліни

1-3 Виставляється, коли студент виявляє часткові знання змісту навчальної дисципліни

4-6 Виставляється студенту, коли він погано орієнтується у змісті навчальної дисципліни, виконав письмову роботу у неповному обсязі, допускаючи грубі помилки

7-9 Виставляється студенту, коли він самостійно виконав письмову роботу, але допустив неточності при викладенні відповідей на запитання.

10-12 Виставляється, коли студент самостійно, грамотно і послідовно відповів на всі питання, правильно застосовуючи наукові терміни та поняття.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

Бали Критерії оцінювання

1 Виставляється у тих випадках коли студент повністю не розкриває зміст навчальної дисципліни, не орієнтується у питаннях

2 Виставляється у тих випадках коли студент погано орієнтується у питаннях навчальної дисципліни, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології

3 Виставляється у тих випадках коли студент фрагментарно розкриває зміст питань навчальної дисципліни, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології

4 Виставляється, коли студент орієнтується в основному матеріалі, але не може самостійно і послідовно сформулювати відповідь

5 Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення.

6 Виставляється студенту, коли він відтворює основний навчальний матеріал, але при його викладенні допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, визначення понять недостатні, характеризує їх загальні ознаки.

7 Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; допускає незначні порушення у послідовності викладення матеріалу, при використанні наукових понять та термінів, нечітко формулює висновки

8 Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає неповні визначення понять, допускає неточності при використанні наукових понять та термінів, нечітко формулює висновки

9 Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає повні визначення понять, термінів, допускає неточності у послідовності викладення відповіді на запитання

10 Виставляється студенту у випадку, коли студент повністю виявляє знання змісту навчальної дисципліни, вміє аналізувати, оцінювати та розкривати повну суть понять та процесів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, логічно будувати висновки

11 Виставляється студенту, коли він показує глибокі, міцні та системні знання в об'ємі навчальної програми, відповідає на всі питання, обґрунтовано формулює висновки, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійну роботу студента

12 Виставляється студенту, коли він повністю самостійно, грамотно, послідовно, з виснажливою повнотою, використовуючи дані додаткової літератури, відповідає на всі запитання з проявом характеризувати синдроми, захворювання та процеси, що при них відбуваються; чітко та правильно дає визначення та розкриває зміст наукових термінів і понять.

Оцінювання самостійної роботи:

Оцінювання самостійної роботи студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті.

Модульний підсумковий контроль:

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенню вивчення всіх тем модуля.

До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали всі види робіт, передбачені навчальною програмою, та при вивченні модуля набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

Форма проведення підсумкового модульного контролю має бути стандартизованою і включати контроль теоретичної і практичної підготовки. Підсумковий модульний контроль здійснюється у письмовій формі шляхом відповіді на три питання білету для підсумкового модульного контролю.

Оцінювання теоретичних знань, якщо практичні навички оцінюються за критеріями «виконав», «не виконав»

Номер питання	«5»	«4»	«3»	За кожну відповідь (1 та 2 питання) студент одержує від 20 до 30 балів, що відповідає: «5» - 30 балів; «4» - 25 балів; «3» - 20 балів;
1	30	25	20	
2	30	25	20	
3	20	15	10	
	80	65	50	За відповідь на третє питання студент одержує: «5» - 20 балів; «4» - 15 балів; «3» - 10 балів

Отримана студентом кількість балів за письмовий контроль конвертується наступним чином:

Бал за кожне питання білету	Оцінка за традиційною шкалою	Критерії оцінювання
< 20	2	Виставляється, коли студент виявляє часткові знання змісту навчальної дисципліни: фрагментарно розкриває зміст питань навчальної дисципліни, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології

20	3	Виставляється студенту, коли він погано орієнтується у змісті навчальної дисципліни, виконав письмову роботу у неповному обсязі (не може самостійно і послідовно сформулювати відповідь, допускаючи грубі помилки, фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення або відтворює основний навчальний матеріал, але при його викладенні допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, визначення понять недостатні, характеризує їх загальні ознаки)
25	4	Виставляється студенту, коли він самостійно виконав письмову роботу, але допустив неточності при викладенні відповідей на запитання (розкриває основний зміст навчального матеріалу; допускає незначні порушення у послідовності викладення матеріалу, при використанні наукових понять та термінів, нечітко формулює висновки)
30	5	Виставляється, коли студент самостійно, грамотно і послідовно відповів на всі питання, правильно застосовуючи наукові терміни та поняття; повністю виявляє знання змісту навчальної дисципліни, вміє аналізувати, оцінювати та розкривати повну суть понять та процесів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, логічно та обгрунтовано будувати висновки, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійну роботу студента та використовуючи дані додаткової літератури, відповідає на всі запитання з проявом характеризувати синдроми, захворювання та процеси, що при них відбуваються; чітко та правильно дає визначення та розкриває зміст наукових термінів і понять.

Максимальна кількість балів підсумкового модульного контролю дорівнює 80.

Підсумковий модульний контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав *не менше 50 балів*.

Отримана студентом кількість балів конвертується наступним чином:

Оцінювання ECTS	Оцінювання за 4-бальною шкалою
180 - 200	"5"
150 - 179	"4"
120 - 149	"3"
< 120	"2"

Оцінювання дисципліни:

Оцінка виставляється лише студентам, яким зарахований модуль з

дисципліни.

Заохочувальні бали за рішенням Вченої Ради можуть додаватися до кількості балів з дисципліни студентам, які мають наукові публікації або зайняли призові місця за участь у олімпіаді з дисципліни серед ВНЗ України та інше.

Об'єктивність оцінювання навчальної діяльності студентів має перевірятися статистичними методами (коефіцієнт кореляції між поточною успішністю та результатами підсумкового модульного контролю).

Відсоток студентів визначається на виборці для студентів даного курсу в межах відповідної спеціальності.

Оцінка "2" з дисципліни виставляється студентам, яким не зарахований модуль з дисципліни після завершення її вивчення, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склали модульний підсумковий контроль. Вони мають право на повторне складання підсумкового модульного контролю не більше 2-ох (двох) разів під час канікул та впродовж 2-ох (додаткових) тижнів після закінчення семестру за графіком, затвердженим ректором.

Студенти, які одержали оцінку "2" по завершенні вивчення дисципліни (не виконали навчальну програму хоча б з одного модуля або не набрали за поточну навчальну діяльність з модуля мінімальну кількість балів) повинні пройти повторне навчання за індивідуальним навчальним планом.

10. ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Атлас для экспериментального исследования в психологической деятельности человека / Под.ред. И. А. Полищука, А. Е. Видренко. – К., 1980 – 124 с.
2. Блейхер В. М. Клиническая психология / В.М. Блейхер. – Ташкент: Медицина, 1976. – 326 с.
3. Вітенко І.С. Загальна та медична психологія. Підручник для студентів медичних вузів.-К. Здоров'я. 1994. – 294с.
4. Вітенко І.С. Психологічні основи лікувально-профілактичної діяльності та підготовки лікаря загальної практики. – Х.,Основа, 2002 – 88с.
5. Вітенко І.С., Чабан О.С., Бусло О.О. Сімейна медицина: психологічні аспекти діагностики, профілактики і лікування хворих. - Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 187 с.
6. Волков В.Г., Стрелис А.К., Караваєва Е.В. Личность пациента и болезней. - Томск. Медицина, 1995.– 328с.
7. Гавенко В.Л., Вітенко І.С., Самардакова Г.О. Практикум з медичної психології. Харків: Регіон-інформ. 2002. – 248с.
8. Головаха Е.И., Панин Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. Киев. Изд. Полит. Литературы Украины, 1989.– 187с.
9. Загальна та медична психологія (практикум) під редакцією І.Д. Спіріної, І.С. Вітенко. Дніпропетровськ: Дрт-Прес. 2002.– 175с.
10. Зейгарник Б. В. Патопсихология / Б.В. Зейгарник. – М., 1986. – 287 с.

11. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология / Б.Д. Карвасарский. – Л., 2004. – 960 с.
12. Леонгард К. Акцентуированные личности /Пер. с нем. Киев: Вища школа. 1981. – 390 с.
13. Лурия Р.А.. Внутренняя картина болезни и ятрогенные заболевания. (Изд. 4-е). Москва. Медицина. – 1977. – 12с.
14. Медичка психологія (практикум) /Спіріна І.Д., Лисиця І. І., Вітенко І.С. – Дніпропетровськ: Поліграфіст, 1997. – 54с.
15. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. М.: МЕДпресс. 1998. – 587 с.
16. Основи загальної і медичної психології /За ред. І.С.Вітенко і О.С.Чабана. Тернопіль: Укрмедкнига. 2003. - 344 с.
17. Перре М. Клиническая психология / М. Перре, У. Бауманна. – СПб.: Питер, 2003. – 1312 с.
18. Рубинштейн С.Л. Экспериментальные методики патопсихологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1970.
19. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов; Отв. ред. С. Б. Крымский. – К.: Наук. думка, 1999. – 528 с.
20. Спирина И. Д., Витенко И. С., Напреенко А. К. и др. Медицинская психология: учебник. – Днепропетровск: «Видавництво «Промінь», 2014.- 456 с.
21. Ташликов В.А. Психология лечебного процесса. Л-д. «Медицина», 1984.–191с.
22. Телешевская М.С., Погибко Н.И. Вопросы врачебной деонтологии. Л-д. «Медицина», 1978. –158с.
23. Тополянский В.Д. Струковская М.13. Психосоматические расстройства. – Москва. Медицина, 1985. – 380 с.
24. Яньшин П.В. Практикум по клинической психологии. Методы исследования личности / П.В. Яньшин. – СПб.: Питер, 2004. – 336 с.